

Prof. dr hab. Andrzej Łyda
Instytut Językoznawstwa
Wydział Humanistyczny
Uniwersytet Śląski w Katowicach

2 stycznia 2024

**Ocena dorobku naukowego Pani Doktor Urszuli Kizelbach w związku z
Jej staraniami o uzyskanie stopnia naukowego doktora habilitowanego w ramach
postępowania habilitacyjnego na Wydziale Anglistyki Uniwersytetu im. Adama
Mickiewicza w Poznaniu**

Wstęp

Pani dr Urszula Kizelbach jest pracownikiem Wydziału Anglistyki Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Habilitantka ukończyła studia magisterskie z zakresu filologii angielskiej w roku 2006 broniąc pracę „The war of the sexes on page and screen in William Shakespeare’s *The taming of the Shrew* and *Much ado about nothing*” (Wojna płci w książce i na ekranie w utworach Williama Szekspira *Poskromienie złościcy* i *Wiele hałasu o nic*) z zakresu literaturoznawstwa w Instytucie Filologii Angielskiej Wydziału Neofilologii, Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu w roku 2006. Dwa lata później uzyskała tytuł zawodowy magistra filologii rosyjskiej w zakresie literaturoznawstwa przedstawiając w Instytucie Filologii Rosyjskiej tego samego uniwersytetu pracę magisterską „Wpływy Waltera Scotta na prozę historyczną A. S. Puszkina: *Rob Roy* i *Córka kapitana*.” Tytuł doktora nauk humanistycznych w zakresie literaturoznawstwa uzyskała w 2011 r. na podstawie rozprawy „Friend or Foe (?) in Early Modern England: Pragmatic strategies of performing leadership and kingship in William Shakespeare’s history plays”. W roku 2015 ukończyła dwuletnie studia podyplomowe z zakresu profesjonalnego tłumaczenia pisemnego i konferencyjnego na specjalizacji: tłumaczenie pisemne angielsko-polskie i polsko-angielskie w Szkole Tłumaczy i Języków Obcych Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

Karierę akademicką rozpoczęła w roku 2011 w Instytucie Filologii Angielskiej UAM, gdzie pracowała jako adiunkt na zastępstwie przez półtora roku. Następnie przez ponad 2 lata

zatrudniona była na stanowisku adiunkta w Instytucie Filologii Rosyjskiej do roku 2021. Od roku 2017 Habilitantka jest zatrudniona na stanowisku adiunkta na Wydziale Anglistyki UAM.

I. Ocena osiągnięcia naukowego wskazanego jako podstawa postępowania habilitacyjnego:

Jako główne osiągnięcie naukowe stanowiące podstawę postępowania habilitacyjnego w rozumieniu art. 221 ust. 10 ustawy z dn. 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce dr Urszula Kizelbach wskazała monografię autorską zatytułowaną: *(Im)politeness in McEwan's Fiction: Literary Pragma-Stylistics*, Palgrave Macmillan, 2023 (polski tytuł zaproponowany przez Habilitantkę brzmi: *(Nie)grzeczność w prozie McEwana: Pragma-stylistyka literacka*. Przedstawiona do oceny monografia obejmuje 231 stron, na które składa się pięć rozdziałów, z których każdy kończy jedno- lub dwustronicowa bibliografia prac cytowanych obejmująca ponad 200 pozycji i strony internetowe oraz kilkustronicowe wnioski.

Na część główną monografii składają się wstęp, trzy rozdziały, które określić można jako teoretyczne czy też teoretyczno-metodologiczne (szczególnie rozdział 1) oraz dwa rozdziały analityczne, w których Autorka poddaje pod dyskusję dwa rodzaje niegrzeczności w prozie McEwana, tj. niegrzeczność intradiegetyczną, tj. niegrzeczność na poziomie świata przedstawionego jak i niegrzeczność ektradiegetyczną, którą stosując terminy z zakresu analizy dyskursu, można byłoby określić terminem metainterpersonalnym tj. niegrzeczność w komunikacji autora z czytelnikiem. Książkę zaś zamykają konkluzje.

Celem Rozdziału I pt „Why Ian McEwan and Literary Pragma-Stylistics?” (str. 17-56), który właściwie uznać można za wprowadzenie do pracy, jest przedstawienie metodologii badań oraz celu publikacji. Autorka omawia tu kwestie dość zróżnicowane, choć zasadnicze dla całości pracy, co odzwierciedla tytuł rozdziału. Kwestie te dotyczą samego doboru materiału badawczego, tj. prozy McEwana, jak i metodologii zastosowanej w analizie, tj. pragma-stylistyki. Uzupełniają go sekcje koncentrujące się na celach i strukturze monografii. Ten krótki, bo dziesięciostronicowy rozdział dobrze spełnia swą rolę.

Rozdział drugi Habilitantka poświęca prezentacji teorii grzeczności i niegrzeczności w perspektywie pragmatycznej oraz wykorzystaniu tych teorii w analizie tekstów literackich. Jak słusznie zauważa Badaczka, pomimo faktu, że większość takich analiz nie wywodzi się z obszaru badań literaturoznawczych, teorie pragmatyczne stanowią użyteczne narzędzia w tym obszarze. Wychodząc od historycznie wcześniejszej koncepcji grzeczności w ujęciu Brown i

Levinsona wykorzystującej goffmanowskie pojęcie twarzy zestawia je z teorią niegrzeczności, przy czym zauważa, że zarówno teorie grzeczności jak i niegrzeczności uległy daleko idącym modyfikacjom w porównaniu z ich początkowym kształtem zaproponowanym odpowiednio przez Brown i Levinsona w roku 1978 i Culpepera w roku 1996. Istotnym uzupełnieniem tego rozdziału jest drugi podrozdział, w którym Autorka wskazuje na wykorzystanie teorii (nie)grzeczności w analizie dzieł literackich. Przyjmuje przy tym perspektywę historyczną, czy też raczej chronologiczną omawiając prace nad (nie)grzecznością odnoszące się do dzieł z okresu średniowiecza, renesansu (ze szczególnym uwzględnieniem Szekspira), osiemnastowiecznej powieści i dramacie a w końcu we współczesnej prozie i dramacie. Nie o chronologię jednak chodzi Habilitantce a o przedstawienie całej gamy podejść do niegrzeczności odwołujących się do szeroko pojętej pragmatyki. Odnajdujemy tu więc między innymi krytyczne omówienia podejść wykorzystujących relację niegrzeczność a twarz, niegrzeczność a tożsamość czy też niegrzeczność a emocje i poznanie. Mimo zauważalnej – bo mierzonej ilością stron – przewagi dyskusji nad badaniami nad niegrzecznością w literaturze okresu renesansu, ten podrozdział należy uznać za w pełni zadowalający przegląd trendów badawczych w zakresie niegrzeczności w (multidyscyplinarnych) badaniach literaturoznawczych.

Rozdział 3 składa się z kilku podrozdziałów i poświęcony jest narracji ze szczególnym uwzględnieniem podejścia pragmatyczno-stylistycznego, zalety którego Autorka podkreśla w pierwszym podrozdziale. Zdaniem Autorki w analizie narracji pragmatyka i stylistyka muszą korzystać z osiągnięć narratologii takich jak na przykład pojęcia domniemanego autora oraz domniemanego czytelnika. Tym pojęciom poświęcona jest dyskusja w podrozdziale 3.1. W tym właśnie kontekście dr Kizelbach proponuje dwie kluczowe definicje pragmatyczne: grzeczności fikcji literackiej oraz jej niegrzeczności. Niegrzeczność fikcji literackiej ujmuje jako komunikowanie czytelnikowi poglądy zagrażające twarzy czytelnika poprzez szeroko pojmowany brak współpracy z czytelnikiem. W kolejnym podrozdziale Habilitantka przedstawia narzędzia z zakresu stylistyki, które zamierza wykorzystać w analizie pisarstwa McEwana, między innymi teorię schematów, teorię punktów widzenia czy też prezentację mowy i myśli, po czym przechodzi do omówienia wcześniejszych prac analizujących stylistykę prozy McEwana. Dr Kizelbach wskazuje tym samym na istnienie luki w literaturze przedmiotu, którą – jak zamierza – wypełnić mają jej własne badania nad niegrzecznością.

Rozdziały 4 i 5 stanowią analizę niegrzeczności w powieściach McEwana przeprowadzoną odpowiednio pod kątem intradiegetycznym rozumianym jako relacja postaci i świata przedstawionego (rozdział 4) oraz ektradiegetycznym (rozdział 5), tj. jako relacji między autorem a czytelnikiem. W rozdziale 4 Autorka poddaje analizie takie powieści jak

Enduring Love, Amsterdam oraz *Atonement*. Każda z nich stanowi dla Habilitantki bogaty materiał dla przedstawienia różnych form niegrzeczności jako zachowania językowego, praktyki społecznej i „niegrzecznej” intramentalności przeciwstawionej potencjalnie „grzeczniejszej” intermentalności jako czynnika niezbędnego w rozwijaniu empatii.

Najciekawszym – przynajmniej dla mnie – rozdziałem jest rozdział piąty, w którym dr Kizelbach analizuje prozę McEwana w perspektywie ekstradiegetycznej. Tu analizie poddane zostają trzy powieści *Saturday, Solar* i *Nutshell*, w których, jak Autorka stwierdza w Autoreferacie „[...] czytelnik może poczuć się dotknięty, może nie zrozumieć postępowania bohatera i się z nim nie utożsamiać, może nawet krytykować samego autora za tekst, który według niego jest obraźliwy dla odbiorcy.” Powodów, dla których czytelnik ma czuć się dotknięty, doszukuje się Habilitantka w szeregu zabiegów autorskich, takich jak mowa i myśl pozornie zależna, nakładające się punkty widzenia, stylu wypowiedzi narratora i postaci oraz implikatura. Wszystkie te zabiegi mają, co wykazuje Autorka, naruszać tzw. porządek moralny, nie tylko poprzez wyrażanie „niepopularnych” poglądów, ale także konfundowanie czytelnika co do autorstwa tych sądów poprzez identyczność stylu autora i narratora.

Rozdział zamykający monografię, *Conclusions*, pełni właściwie dwie funkcje. Z jednej strony stanowi streszczenie wcześniejszych rozdziałów a z drugiej wskazuje na istotę „niegrzeczności” prozy McEwana, którą, jeśli dobrze odczytałem Autorkę, należy szukać przede wszystkim na poziomie ekstradiegetycznym.

Bogata egzemplifikacja tez wysuwanych przez Autorkę i wyczerpująca nad nimi dyskusja stanowią o wartości tej monografii. Pracę cechuje też merytoryczność, przez co rozumieć umiejętność powstrzymywania się przez Autorkę od porzucenia głównej linii argumentacji na rzecz może i istotnych choć pomniejszych zagadnień, która rodzą się w miarę jak Habilitantka rozwija swą analizę – zwłaszcza w rozdziałach 4 i 5.

Przedstawiona do oceny monografia, prócz swych mocnych stron, posiada w moim odczuciu również co najmniej jeden punkt potencjalnie kontrowersyjny. Analizując powieści McEwana Habilitantka, jak podkreśla, wykorzystuje metody pragmatyki literackiej i stylistyki. Przywołując klasyczną ostensywną definicję pragmatyki Levinsona, cytowanego przez Habilitantkę, jako badań nad implikaturą, aktami mowy, zagadnieniami struktury dyskursu, presupozycją i wyrażeniami indeksykalnymi należałoby zapytać o to, co w pracy jest praktycznie nieobecne a mianowicie wykorzystanie przez McEwana presupozycji dla tworzenia (aury) niegrzeczności. Co prawda, termin *presupozycja/presuponować* pojawia się w monografii Habilitantki ponad dwudziestokrotnie, to trudno jest jednak odnaleźć w pracy Habilitantki jakiegokolwiek przykłady wykorzystania jej przez McEwana. To nie zarzut a pytanie:

czyżby tak „użyteczne” narzędzie „niegrzeczności” jak presupozycja nie należało do repertuaru środków McEwana? Byłbym wdzięczny, gdyby Pani Doktor zechciała odnieść się do tej kwestii czy to w czasie dalszych etapów przewodu habilitacyjnego czy też w trakcie dalszych etapów swojej kariery naukowej.

II. Ocena pozostałych istotnych dokonań naukowych, organizacyjnych i dydaktycznych

a) Publikacje

Dr Urszula Kizelbach opublikowała w swej dwunastoletniej karierze naukowej dwie publikacje monograficzne: przedstawione powyżej do oceny dzieło oraz *The pragmatics of Early Modern politics: Power and kingship in Shakespeare's history plays* (2014). Pozostały dorobek Habilitantki obejmuje 7 rozdziałów w monografiach naukowych, w tym 5 po uzyskaniu stopnia doktora oraz 5 artykułów w czasopismach naukowych. Habilitantka była także współredaktorem *Pragmatics and the Aesthetics of Texts, Anglistica AION: An Interdisciplinary Journal*. Dr Kizelbach jest także autorką bardzo licznych recenzji prac naukowych. Jej recenzje publikowane były w *Language and Literature*, *Performance* oraz *Reviewing Shakespeare*. Była też recenzentem artykułów naukowych do czasopism i tomów w trzynastu czasopismach, m.in., *Journal of Historical Pragmatics*, *Journal of Pragmatics* czy też *Polish Journal of English Studies*.

Na druk w czasopiśmie *Journal of Historical Pragmatics* oczekuje kolejny artykuł Habilitantki. Dwie jej recenzje pojawią się też wkrótce w czasopismach *Style* i *Language and Literature*.

Prace dr Kizelbach można ogólnie podzielić na publikacje z dziedziny literaturoznawstwa, skupiające się na twórczości Williama Szekspira oraz publikacje w obszarze pragmatyki literackiej i stylistyki, a więc na styku literaturoznawstwa i językoznawstwa. Prace poświęcone twórczości Szekspira dotyczą przede wszystkim adaptacji filmowych i teatralnych sztuk. Drugi obszar zainteresowań Habilitantki podlegał pewnej ewolucji, która doprowadziła ją do podjęcia badań z zakresu narratologii – wciąż jednak z zastosowaniem pragmatyki i stylistyki, którym pozostaje wierna od roku 2011. Ta spójność zainteresowań dobrze widoczna jest w publikowanych przez nią pracach.

b) Udział w konferencjach, szkoleniach, wykłady gościnne

Dr Kizelbach uczestniczyła w okresie przed uzyskaniem stopnia doktora w ośmiu konferencjach, w tym czterech zagranicznych. Po obronie doktoratu liczba ta wzrosła aż do 24.

Szesnaście z tych konferencji to konferencje zagraniczne organizowane m.in. w Wielkiej Brytanii, Włoszech, Irlandii i Francji. Taka liczba wygłoszonych referatów jest w pełni zadowalająca. Co ważniejsze, wiele ze wspomnianych przez Habilitantkę konferencji zaliczyć można do prestiżowych jak np. International Shakespeare Conference czy też konferencje PALA (Poetics and Linguistics Association).

Habilitantka kilkakrotnie zapraszana była do wygłoszenia wykładów plenarnych i gościnnych: w roku 2014 wygłosiła wykład plenarny na III Międzynarodowej Konferencji Szekspirowskiej w Zaporozżu a w roku 2020 w ramach rocznego cyklu "Seminario Permanente di Studi Shakespeariani". Innymi liczącymi się ośrodkami, które zapraszały Panią Doktor do wygłoszenia wykładów był Uniwersytet w Zurichu oraz Pontificia Universidad Católica de Chile.

W roku 2017 dr Kizelbach odbyła staż na Uniwersytecie w Zurychu uczestnicząc w zajęciach z pragmatyki literackiej Profesora Andreea Juckera. Staż ten musiał być dla Habilitantki cennym doświadczeniem, bowiem przywołuje one wielokrotnie jego publikacji w pracy wskazanej przez Habilitantkę jako osiągnięcie. Równocześnie dr Kizelbach miała w Zurychu okazję prowadzić zajęcia oraz wygłosić wykład ogólnouniwersytecki z cyklu „Interpersonal pragmatics”.

Uczestnictwo Habilitantki w konferencjach szekspirowskich ESRA zaowocowało nawiązaniem kontaktu z Uniwersytetem w Bonn. W ramach tej współpracy w roku 2017 dr Kizelbach współprowadziła seminarium pt.: "Shakespeare in performance in digital media" na międzynarodowej konferencji European Shakespeare Research Association (ESRA) organizowanej w Gdańsku w 2017 r.

c) Działalność organizacyjna i ekspercka

W roku 2018 Habilitantka otrzymała nominację na członka Rady Doradczej konferencji "Addressing the Reader: The pragmatics of communication from the first printed novels in English to 20th and 21st century digital fiction" organizowanej na Université Paul Valéry Montpellier 3 we Francji. W tym samym roku została także wybrana Polskim Ambasadorem PALA (Poetics and Linguistics Association). W ramach pracy jako ambasadorka PALA uczestniczyła w projekcie "Dentro de la mente de los personajes ficticios: El lenguaje de la conciencia en la ficción" („Język umysłu w fikcji literackiej”) zorganizowanym na Pontificia Universidad Católica de Chile (PUC). W ramach tego projektu wygłosiła serię wykładów nt. Szekspira, stylistyki i pragmatyki literackiej. Ta osobista współpraca z PUC przerodziła się w

szerszą współpracę w ramach programu Erasmus+, którego wydziałową koordynatorką została właśnie dr Kizelbach.

Habilitantka nawiązała współpracę z Università Sapienza di Roma w Rzymie, gdzie mieści się silny ośrodek badań nad Szekspirem. Prowadziła także zajęcia literacko-kulturowe w kontekście medycyny i ochrony zdrowia w dobie pandemii; "Medicine and healthcare in literary, cultural and philosophical texts" Współpracuje z Uniwersytetem w Bonn, gdzie prowadziła zajęcia na temat sztucznej inteligencji.

W roku 2014 dr Kizelbach pełniła funkcję egzaminatora zewnętrznego podczas obrony doktorskiej na Uniwersytecie w Bedfordshire w Wielkiej Brytanii.

d) Działalność dydaktyczna i popularyzatorska

W latach 2011-2018 dr Kizelbach pełniła obowiązki koordynatora filologii rosyjskiej z angielską. Jest też od roku 2022 opiekunką studentów 1 roku studiów magisterskich (specjalizacja ogólna) na Wydziale Anglistyki. Funkcję opiekuna I roku pełniła też w latach 2018-2020.

Dr Kizelbach przewodniczyła komisji na egzaminie praktycznym Culture Oriented English Practice (COEP) oraz jest członkiem komisji na egzaminie praktycznym specjalizacji Komunikacja i Zdrowie na 1 roku studiów magisterskich.

Habilitantka wykazuje się na polu popularyzacji nauki uczestnicząc w szeregu projektów i wydarzeń, takich jak WA Friday Lunch Talks na UAM, spotkania koła naukowego „Culture Vultures”, wydarzenia kulturalne związanych z obchodami rocznicy urodzin Szekspira, Tygodniu Kultury na Wydziale Anglistyki. Habilitantka brała udział w Nocy Naukowców na Wydziale Anglistyki UAM w roku 2017 oraz Poznańskim Festiwalu Nauki i Sztuki. Współpracuje ze szkołami regionu poznańskiego wygłaszając gościnne wykłady nt. twórczości Williama Szekspira.

Działa jako egzaminator w konkursie „Literatura elżbietańska: William Szekspir” w ramach projektu „Uniwersytet w Twojej Szkole” oraz uczestniczy w projekcie „Historia kołem się toczy: uniwersalizm zachowań uchwycony w dziełach Szekspira”.

Od roku 2011 pełni funkcję Asystentki Redaktora Naczelnego (Assistant Editor) w czasopiśmie *Studia Anglica Posnaniensia: An International Review of English Studies*.

W roku 2016 Habilitantka otrzymała nagrodę III stopnia Rektora Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza za osiągnięcia naukowe.

Podsumowanie

Przedstawione powyżej informacje pokazują Habilitantkę jako osobę bardzo zaangażowaną w badania nad literaturą z wykorzystaniem lingwistyki. Wkład dr Kizelbach w rozumienie licznych aspektów tworzenia i istnienia dzieła literackiego jest niezaprzeczalny, bowiem koncentruje się w swoich badaniach na tych obszarach, które dotychczas pozostawały terra incognita. Przedstawiona do oceny publikacja posiada niezaprzeczalne walory wynikające z unikalności metodologii badań. Warte podkreślenia są także dokonania Habilitantki pod kątem liczby publikacji, różnorodności zainteresowań badawczych, działalności konferencyjnej, organizacyjnej, dydaktycznej i popularyzatorskiej.

Niniejsza recenzja nie zawiera praktycznie żadnych uwag krytycznych.. Zawiera natomiast pewne sugestie co do ewentualnego kierunku badań, które Habilitantka mogłaby podjąć, by zaspokoić ciekawość piszącego te słowa.

Monografię wskazaną przez Habilitantkę jako osiągnięcie naukowe oceniam jako spełniającą stawiane jej wymogi. Podsumowując swoją ocenę stwierdzam, że zarówno praca przedstawiona jako główne osiągnięcie naukowe, jak i pozostałe dokonania naukowe, organizacyjne i dydaktyczne Habilitantki, zgodnie z Ustawą o stopniach i tytułach naukowych, mogą stanowić podstawę nadania Pani dr Urszuli Kizelbach stopnia naukowego doktora habilitowanego, zatem wnioskuję o dopuszczenie Jej do dalszych etapów procedury habilitacyjnej. Wnoszę także wniosek o wyróżnienie rozprawy habilitacyjnej dr Kizelbach.

